k'iintsil

¡BOMBA!

Ariadna clamó en sesión:
"no vean todo en blanco y negro;
si no hubo coordinación,
pueden ir por su reintegro".

Lunes 12 ti' octubre ti' u ja'abil 2026

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 12 · NÚMERO 2829 · **www.lajornadamaya.mx**

Mayatek wa bix u ye'esa'al maaya yéetel tecnologíae' ma' jaatsal u máano'obi'

Ba'axten tsikbal yaan yóok'olal u aplicaciónil maaya t'aan ich tecnologíae' unaj u beeta'al ich káastelan t'aan wa ichil u láak' t'aan wa máaxo'ob t'anik mayae' laj yaan u ba'ax k'a'abéet ti' ti'al u tsikbaltik ichil u yáax t'aano'obi'.

U meyajil Mayatek tu kaxtaj bix u núukik le je'ela': ku béeytal yéetel yaan k beetik, le o'olal beetchaj nojmúuch'tambal tu kúuchil Gran Museo del Mundo Maya tu noj kaajil Jo', tu'ux je'ets' jejeláas ba'axo'ob ku suut tu bak'pachil t'aan yéetel inteligencia artificial, tuláakal ich maya.

Meyaje' tu much'aj máaxo'ob t'anik maya ba'ale' beyxan máaxo'ob ma', ba'ale' máaxo'ob táan u kaxtik u beetik túumben ba'alo'ob ti'al u táakbesa'al le t'aano', je'el bix videojuegos ti'al paalal tu'ux ku béeytal u yila'al bix u kuxtalil kaaj, wa jump'éel robot ku yu'ubik ba'al yéetel ku núukik ba'al ich maya, beyxan uláak' jejeláas ba'alo'ob je'el bix tsikbalo'ob, talleres yéetel mesas panel. Tuláakal le ba'alo'obo' jbeeta'abo'ob ti'al u mu'uk'ankúunsa'al t'aan yéetel kúuchilo'ob tu'ux ku táakbesa'al, yéetel ti'al u k'uchuil tu'ux ma' suuka'an u yu'uba'al mix u xo'okoli'.

"Táan u binetik ka'ach u beeta'al jump'éel meyaj beya', tu'ux ka táakbesa'ak le ka'ap'éel ba'alo'oba': t'aan yéetel tecnología, tumen ma' jaats yaniko'obi', tu ya'alaj Daniel Rodríguez, máax chíikbesik u videojuego Mayan Trip.

Leti'e' ma' táan u t'anik maya, ba'ale' u yilik tuláakal ba'ax ku beeta'al ti'al u táakumuk'ta'al t'aane', ku péeksik u yóol ti'al u kanik uláak' u t'aanilo'ob maya tumen beey kun béeytal u meyajtik túumben ba'alo'ob ti'al u yutsil le t'aano'.

Kex táanka'ab ti' le tu'ux j-úuch le tsikbalo' mu'uk'a'an u jt'a'anik káastelane', yanchaj máax a'alik k'a'anan u beeta'al meyajo'ob beya', je'ex úuchik u t'aan Rodrigo Gómez, juntúul máax táan u kanik maya tu kúuchil Instituto Municipal para el Fortalecimiento de la Cultura Maya.

"Kin tukultik jach k'a'anan tumen ku péektsilta'al u k'a'abéetkunsa'al t'aan ti'al u maas chíikbesa'al, mayaobe' láayli' wey yano'obe', ba'ale' t'aane' táan u sa'atal", tu ya'alaj.

U múuch'il U Péekbal Waye', ikil u múul meyaj yéetel uláak' ya'abach máak ku péek yóok'olal t'aane', tu beetaj nojmúuch'tambal tu'ux táakpaj Michael Running Wolf, juntúul u ingenieroil software ti' u lu'umil Estados Unidos, máax ku meyaj yóok'olal máasewal t'aano'ob yéetel inteligencia artificial.

Ts'íib yéetel oochel: Astrid Sánchez / P 5